
ÚJ PATIKANEVEK HEVES MEGYÉBEN¹

1. Az utóbbi időben több dolgozat foglalkozott a patikanevekkel (ÖRDÖG 1980, 1996; BÖLCSKEI 2003; VARGA 2003; VITÁNYI 2003). A névtani szakirodalomba új szint hozott e téma, hiszen az államosítás után (1950) eltűntek régi, szép, értékes patikaneveink. ÖRDÖG FERENC (1980) tanulmányában áttekintette a patikanevek történetét és rámutatott a velük való foglalkozás jelentőségére.

A Névtani Értesítő 25. számában (VARGA 2003: 214–8) a Veszprém megyében fellelhető új patikaneveket vizsgáltam meg úgy, hogy a megyei földrajzinév-gyűjtemény (VeMFN. 1–4. 1982, 1987, 1991, 2000) segítségével az előzményekről is szóltam. E névanyag vizsgálata több olyan jelenséget is mutatott, ami arra ösztönzött, hogy az ország más területeinek patikaneveivel is foglalkozzam.

2. Jelen dolgozatomban Heves megye új patikaneveit vizsgálom meg. A patikaneveket az alábbi kiadványokból ismertem meg: „Egészségügyi és gyógyszerészeti szaknévsor 2000” (a továbbiakban Szaknévsor), „Gyógyszerészeti almanach 1998”, „Matáv Telefonkönyv 2003. Heves megye”, <http://www.egeszsegkalauz.hu>. Fő forrásom a Szaknévsor volt, a névanyag feldolgozásához ennek adatait használtam. Csak akkor hivatkoztam egyéb forrásokra, ha névtani szempontból feltétlenül szükségesnek éreztem. A feldolgozás során figyelmen kívül hagytam a gazdasági (Bt) neveket és a fiókpatikák nevét. A „Gyógyszerészek zsebnaptára 1925” és a „Gyógyszerészek évkönyve 1938” című kiadványokból szintén kijegyeztem a patikaneveket. Ezek a névdivat alakulásának bemutatásához DR. HORVÁTH DÉNES 2003-as cikkével együtt hasznos források voltak. Köszönettel tartozom Szabó Lajos gyógyszerész úrnak (Hatvan) szíves segítségéért.

2.1. A névtani szempontból holt időnek számító 45 évről a földrajzinév-gyűjtemények adhatnak tájékoztatást. A HMFN. 1–4. (1970, 1976, 1980, 1988) köteteinek patikanevei jól tükrözik azt a folyamatot is, amelyen a belterületi nevek gyűjtése átment. Az 1. kötet ugyanis nem tartalmazza a patikákat, a 2. kötettől kezdve azonban folyamatosan nő ezen intézmények összegyűjtött névanyaga. Így a megye 118 településéből a 2–4. kötet 70 települését vizsgáljuk. A források helyesírását a cikkben végig megtartom.

Az összegyűjtött névanyag 23 településről 35 locus nevét közli, mely összesen 49 patikanevet tartalmaz, s van nyolc olyan név is, amely a megváltozott funkciókra utal. A 49 névből *Gyógyszertár* vagy *Patika* 32, jelzős szerkezet 16; nem fordul elő a patika szó egy névben: *Gránátalma*. A *Patika* (19) vagy *Gyógyszertár* (1) főleg kisebb településeken fordul elő, a *Patika ~ Gyógyszertár* pár 6 esetben található meg. A jelzős szerkezetek megoszlása a következő: a tulajdonos nevét őrzi 8 név (Apc: *Keszler Patika*; Eger: *Beniczki Patika*, *Hibai Gyógyszertár*, *Mizeriek Patikája*, *Páncél Gyógyszertár*; Heves: *Cingel Patika*, *Máder Patika*, *Rejner Patika*). Helyre utal 2 név (Eger: *Dobó téri Patika*; Hatvan: *Újhatvani Patika*). A régi vagy új megkülönböztető elem a *patika ~ gyógyszertár*

¹ Fehértói Katalin emlékének ajánlva.

szinonima használatával jelzi a két szó harcát. Öt alkalommal találkozunk e névformával (Csány: *Régi Gyógyszertár*; Domoszló: *Régi Gyógyszertár ~ Régi Patika*; Tarnaörs: *Új Patika ~ Új Gyógyszertár*). Vallásos témakörbe tartozik az egri *Gránátalma ~ Gránátalma Gyógyszertár*.

A fentiekből látható, hogy az intézmények megnevezésére a *patika ~ gyógyszertár* szinonimapárból a Heves megyei gyűjtemény névhasználata a patikát részesíti előnyben. Ha az egyelemű nevekhez hozzáadjuk a többelemű nevek utótagjait is, akkor a *patika ~ gyógyszertár* aránya 36:12. Nyelvi szempontból jelentős, hogy a palóc nyelvjárási sajátosságok dominálnak a *patika* szó alakváltozataiban. Ezek: *patyika* 20, *patika* 20, *pátyiká* 7. E nyelvi jelenségek a *gyógyszertár* szóban is megfigyelhetők: *gyógyszertár* 10, *gyógyszertár* 3; *gyógyszertár* 2. A hangváltozatok közül a palatalizált alak sorrendben rendszerint megelőzi a köznyelvi változatot, s az egész gyűjtött területre jellemző. Az illabiális *a* és a labiális hosszú *a* azonban csak néhány településen lett lejegyezve: Apcon, Csányon, Domoszlón, Ecséden és Gyöngyösön.

3. Az 1990-es évek közepén megindult magánosítás után Heves megyében is megszaporodnak a patikák. A hagyományokhoz való visszatérés az alapja annak a divatnak, ami a patikákra is jellemző lett: nevet vettek fel. Az új patikanevek vizsgálatakor azt tapasztaltam, hogy a névadó a *patika ~ gyógyszertár* szinonima közül látszólag önkényesen válogat. (E kérdéssel részletesen foglalkozik VITÁNYI 2003.)

3.1. A privatizáció következtében a 118 településből ma 47-ben van patika, számuk 70. Ebből két patikának nincs neve: Nagyrédén és Tarnaörsön *Gyógyszertár* szerepel valamennyi forrásban, kivéve a Szaknévsort, ahol – úgy érzem – a megkülönböztetés miatt, a névadás kényszerétől indítva *Gyógyszertár Nagyréde*, illetve *Gyógyszertár Tarnaörs* nevet (címet!) kreált a kiadó. Mintegy átmenetet képez a névtelenség és a hely mint jelölő között a *Patika Kömlő* név. Ezt a névformát a szerkesztett nevek közé soroltam.

Az el nem nevezés kérdésével BÖLCSKEI ANDREA is foglalkozik (2003: 220), s országos anyagon 18,5%-ot mutat ki. Rámutat arra, hogy főleg kistelepülésen működő patikák ezek, melyek azonosításához elégséges a funkcióra utaló köznévi tulajdonnévvé emelése. A Heves megyei két adat 2,8%-ot képvisel. A továbbiakban tehát 68 elnevezett patikával számolok, ezeket vizsgálom.

3.2. **A nevek bemutatása és a névanyag értékelése.** – A 68 patikának 67-féle neve van, ugyanis egy patika két nevet visel, és két név fordul elő többször. A névanyag vizsgálatára a szakirodalom két módszert kínál. BÖLCSKEI (2003) szinkrón szemléletű vizsgálatával szemben ÖRDÖG FERENC-é (1980) történeti szempontú. Magam az utóbbit követem, részben az anyag mennyisége, részben az előző vizsgálatok (VARGA 2003) miatt. A hagyományos rendszerben két nagy csoportot különböztetünk meg: a világi és vallásos patikaneveket.

3.2.1. **Világi témájú nevek.** – A világi nevek száma Heves megyében 60, ez 86,9%; BÖLCSKEI 86,5%-ot, VARGA 76,6%-ot mutat ki.

3.2.1.1. A legrégebb patikanév-típus a címetanból ismert, **állatnévből** alkotott névfajta: *Főnix Patika*, *Pelikán Gyógyszertár*, *Sólyom Patika*, *Szarvas Gyógyszertár*. A heraldikából örökölt állatnevek száma 4 (5,8%). A *Sólyom* név választásában szerepet játszhatott

a település neve: *Gyöngyössolymos*. A négy név alaptagja egyenlően oszlik meg a *patika* és a *gyógyszertár* között.

3.2.1.2. ÖRDÖG (1980) a 18. századig vezeti vissza a **nemzeti és hazafias** ihletésű patikaneveket. Ezek: *Aba Király Gyógyszertár*, *Király Patika*, *Korona Gyógyszertár*, *Magyar Korona Gyógyszertár*, *Mátyás Király Gyógyszertár*, *Megyecímer Patika*, *Tuzson János Patika*, *Richter Gyógyszertár*. A 8 névből helyi vonatkozású a hevesi *Megyecímer Patika*, az abasári *Aba Király Gyógyszertár* és a csányi *Tuzson János Patika*. (Tuzson János botanikus [1870–1943] többek között a budapesti Orvostudományi Egyetem Gyógyszerészeti Karának növénytanprofesszora volt. A neves botanikusnak Ecséd határában volt birtoka, gyógynövénytermesztéssel foglalkozott. Ma unokája a patika tulajdonosa.) A gyöngyösi *Richter Gyógyszertár*-at az Ecséden született Richter Gedeon miatt soroltam ide. A nemzeti és hazafias nevek csoportjába tehát 8 név tartozik. Az alaptagok aránya: 3 *patika*, 5 *gyógyszertár*.

3.2.1.3. Az antikvitás egészséggel kapcsolatos alakjai, jelvényei a Heves megyei patikanevekben is jelen vannak: *Aranykígyó Gyógyszertár*, *Diana Gyógyszertár*, *(Gyöngyösi) Kígyó Gyógyszertár*, *(Dobó téri) Kígyó Patika*. A 4 névből a *(Gyöngyösi) Kígyó Gyógyszertár* gyöngyösi jelzője csak a Szaknévsorban található meg, s minden bizonnyal az egrivel szembeni megkülönböztetést hivatott szolgálni a címjegyzékben. Mivel e név Gyöngyösön csak a privatizáció után fordul elő, a jelzöt figyelmen kívül hagytam. Más a története az egri *Dobó téri Kígyó Patika*-nak. A privatizálás előtti neve *Dobó téri Gyógyszertár* volt, azt megelőzően pedig, 1839-től, *Kígyó Patika*. A közismert *Dobó téri Gyógyszertár* és a történeti *Kígyó Patika* kombinációja ez a nehézkes, feltehetőleg csak a hivatalos, írott formában élő név. A nevet ezért e csoportba is besoroltam. Az antikvitásból származó nevek száma 4 (5,8%), melyben a gyakori *Kígyó* név kétszer, illetve háromszor fordul elő. A *gyógyszertár* ~ *patika* alaptagok aránya e típusban 3 : 1.

3.2.1.4. Időnként a gyógyszerári munkával kapcsolatos eszközök, tevékenységek lesznek a névadók. Két név tartozik ide: *Mixtura Patika*, *Tégely Patika*. A 2 név 2,9%. Nem tipikus nevek. Az alaptag mindkét esetben *patika*.

3.2.1.5. Sok a névanyagban az úgynevezett fantáziánév. Olyan neveket sorolunk ide, melyek a funkcióval nincsenek kapcsolatban, noha szimbolikus jelentést tulajdoníthatunk nekik. Így: *Balzsam Gyógyszertár*, *Ezerjő Patika*, *Fontana Gyógyszertár*, *Jade Patika*, *Kristály Gyógyszertár*, *Korall Gyógyszertár*, *Márvány Patika*, *Panacea Gyógyszertár*. A 8 név 11,5%. Milyen fogalmakból lesz patikanév? *Balzsam*, *panacea* ('varázszer'), *ezerjő*. Rokon velük a *fontana*, mint a jó forrása. Meglepő, hogy a nevek fele értékes ásványnév: *jade*, *korall*, *kristály*, *márvány*. BÖLCSKEI (2003) e csoportot felbontja, s a nagyobb anyagon több szempontú besorolást végez. Felvesz egy „értékes tárgyak” csoportot, ezen belül a drágakő nevű patikákat. Ezen típusú nevek az ő országos anyagában 1,2 %-ban, Heves megyében viszont 5,8%-ban vannak jelen. A 8 név utótagjaiban 5 a *gyógyszertár*, 3 a *patika*.

3.2.1.6. A tulajdonos vezetéknevét viseli 7 patika: *Biogal Gyógyszertár* ~ *Halasi Patika*, *Csillag Patika*, *Lestyán Patika*, *Máté Patika*, *Mervai Patika*, *Rubra Patika*, *Sas Patika*. A 7 patika 8 nevet hordoz. Itt találjuk az egyetlen kettős elnevezést: *Biogal Gyógyszertár* (Gyógyszerészeti almanach 1998) ~ *Halasi Patika* – az utóbbi a patika által ma használt név és élőnyelvi alak is. Az első név a gyógyszergyárral való kapcsolatra utalhat, s ugyancsak lehet ilyen tartalma a *Richter Gyógyszertár*-nak (3.2.1.2.) is. Bár e két név nem a patika tulajdonosának neve, de tulajdonnév, ezért ide is sorolható.

BÖLCSKEI (2003) is megemlíti az e típusban jelentkező gyógyszergyártó cégek nevét. Nem hallgathatjuk el az érdekességet: az országosan 4 előfordulásból kettővel Heves megye dicsekedhet. A *Rubra Patika* a tulajdonos (Veres József) nevéből alkotott latinosított forma. A tulajdonos neve tehát gyakran válik patikanévvé. Esetünkben csak a vezeték-név tölti be ezt a funkciót. A 8 név 11,5%-ot képvisel. Bár egyszerűnek látszik az e típusba való sorolás, itt is több meglepetés érheti a kutatót, mint arra már előbb rámutattam (3.2.1.2. és 3.2.1.6). Ez az a névtípus, mely a „névtelenség” idején – a földrajzi nevek gyűjteménye alapján – népi névként megmaradt élő névnek. Tehát jellegzetes névalkotási módnak tekinthetjük Heves megyében, különösen ha összevetjük az országos 3,53%-os (BÖLCSKEI 2003) és a Veszprém megyei 4,9%-os (VARGA 2003) részesedéssel. A 8 névben 7 *patika* és 1 *gyógyszertár* szerepel.

3.2.1.7. A keresztnévek választásának oka nem mindig ismert. A 3 név (4,4%) nem azonos a tulajdonosok nevével. *Erzsébet Gyógyszertár*, *Marcell Patika*, *Regina Gyógyszertár*. A Veszprém megyei anyagban ezzel szemben a keresztnév mindig a tulajdonos neve (VARGA 2003). A két *gyógyszertár*-hoz női név járul, az egy *patiká*-t férfi keresztnév jelöli.

3.2.1.8. Gyakori névadási forma valamely **földrajzi név** vagy **tájékozási pont** választása. Ezek: *Bélapátfalva Patika*, *Bene Patika*, *Dobó téri Kígyó Patika*, *Egercsehi Gyógyszertár*, *Érsek Patika*, *Főtéri Patika*, „*Patika*” *Kömlő*, *Rózsa Gyógyszertár*, *Rózsa Patika*, *Vámosgyörk Gyógyszertár*, *Zalár Patika*. Az e módon elnevezett patikák száma 11 (16%). BÖLCSKEI e típust az élen mutatja be 20,47%-kal. Veszprém megyében 7,4% a részesedése (VARGA 2003). A 8 *patika* és 3 *gyógyszertár* alaptagú név különböző típusokat rejt magában. Érdekes a **helységnév** jelölőként főnévi alakban. A településnevek mindhárom esetben összetettek. A *Bene* termékeny **vízfolyás** neve Gyöngyösön és környékén. **Utcáról, térről** kapta nevét a *Dobó téri Kígyó Patika*, az *Érsek Patika*, a *Főtéri Patika*, a *Rózsa Gyógyszertár* és a *Zalár Patika*. A *Rózsa Patika* tulajdonosa Rózsaszentmártonban lakik, ennek népi neve *Rózsa*. (Csak így használják a környéken.) A „*Patika*” *Kömlő* névnek különleges, történelmi motívumokat tartalmazó története van. Mai tulajdonosa 1986-ban vette át a számmal jelzett új *gyógyszertár* vezetését. Szerette volna valamilyen módon elnevezni az intézményt, erre azonban akkor nem volt lehetőség. Kérésére Dr. Antall József, a Semmelweis Orvostörténeti Könyvtár és Múzeum akkori igazgatója engedélyezte a „*Patika*” név használatát. 1996-ban, a magánosításkor, hogy a „történelmi nevet” megőrizték, megalkották a szokatlan névalakot. (Dr. Körösi János András személyes közlése.) Láthatjuk, hogy ezen „egyszerű típus”-nak gondolt nevek besorolása sem egyszerű.

3.2.1.9. A legnagyobb számban (13) a **növény-**, főleg **gyógynövénynevekből** alakultak patikanevek Heves megyében: *Boróka Patika*, *Borostyán Patika* (2), *Cédrus Gyógyszertár*, *Ezüst Hárs Patika*, *Irisz Patika*, *Jázmin Patika*, *Kamilla Gyógyszertár* (2), *Kamilla Patika*, *Platán Gyógyszertár*, *Székfű Patika*, *Zsálya Patika*. A 13 név a névanyag 19%-a. Ugyancsak első helyen áll Veszprém megyében (19,7%), BÖLCSKEI-nél ezzel szemben 12,4%-kal a harmadik helyet foglalja el. A névtípus kedveltségét mutatja az is, hogy e csoportból kerül ki az átlagosnál nagyobb megterheltségű két név, a *Borostyán* (2), valamint a *Kamilla* (3). Az alaptag megnevezése 8 *patika* és 5 *gyógyszertár* szóval történik. (A jázminról és a platánról nem tudtam igazolni, hogy gyógynövény. A népnyelvben előfordul a tuja vagy a tiszafa *cédrus*-nak nevezése.)

3.2.2. Vallásos tárgyú nevek. – ÖRDÖG (1980) történeti szemléletű osztályozásában a vallásos és világi nevek aránya 42, illetve 58%. Ennek oka, hogy a 17. század közepétől a szerzetesrendek is részt vettek a patikák alapításában, fenntartásában, s ezzel növekedett a

vallásos nevek száma. A vallásos patikanevek divattá váltak. Mára ez a helyzet megváltozott; Heves megyében igen kevés azon patikák száma, amelyeknek az elnevezésére a hagyományos vallásos nevekből választ a tulajdonos. Az összes névből 9 (13%) tartozik ide. BÖLCSKEI 13,5%-ot mutat ki, a Veszprém megyei anyagban pedig 23,4% a vallásos név (VARGA 2003). Ez utóbbiban szerepet játszhat, hogy három vallási központ is van a megyében: Veszprém püspöki székhely, Zirc a cisztercita rend központja, Sümeg pedig búcsújáró hely.

3.2.2.1. A szentek neveivel 4 gyógyszertárat neveztek el: *Szent Jakab Gyógyszertár*, *Szent Demeter Gyógyszertár*, *Szent Márton Gyógyszertár*, *Szent Rókus Patika*. A *Szent Rókus* kivételével valamennyi patrocíniumnév. Az alaptag a 4-ből mindössze egyszer patika.

3.2.2.2. A vallásos élet témakörébe tartoznak az alábbi nevek: *Apostol Gyógyszertár*, *Isteni Gondviselés Patika*, *Kálvária Gyógyszertár*, *Órangyal Patika*, *Remény Gyógyszertár*. Az 5 névben 3 a gyógyszertár és 2 a patika.

3.3. A névanyag értékelése során több kérdésről kell szólnunk.

3.3.1. A legnehezebb kérdés a besorolás. Lehet a mai köznyelvi jelentés alapján egy-egy nevet valamely típusba sorolni, de lehet a név történetiségét is figyelembe venni: mióta, miért szerepelhet az adott név patikanévként. Ahhoz, hogy helyesen döntsünk, sok háttértudásra lenne szükségünk. Elsősorban tudnunk kellene, mi vezette a névadót (tulajdonost) a névválasztásban. Néhány besorolási kérdésre utaltam a nevek bemutatásakor, de szeretném a következőkre is felhívni a figyelmet. Több megoldást adhatnak a klasszicizmus korából (18–19. sz.) örökölt antik nevek, melyek művelődéstörténeti ismeretek nélkül egészen mást jelentenek. A *kígyó* állatnév, a *Diána* keresztnév és egy római istennő neve is, *Irisz* a szivárvány istennője, közvetítő a halandók és az istenek (különösen Héra: a házasság, a gyermekáldás, a szülés istennője) között, ugyanakkor ma keresztnév és virágnév is. Esetünkben a gyógynövényről kapta a patika a nevét (a tulajdonos közlése). A tulajdonos nevét ismernünk kell ahhoz, hogy a *Csillag*, *Lestyán*, *Máté*, *Rubra*, *Sas* patikaneveket helyesen értelmezzük. Ugyanez vonatkozik a keresztnevekre is. A helyről választott nevek pontos kategorizálásához helytörténeti ismeretekre van szükség. Így pl. a *Bene*, *Érsek*, *Rózsa* (2), *Zalár* patikák esetében. A mesterséges névadásra jó példa a *Dobó téri Kígyó Patika* neve. Még a növények között is vannak kritikusak: a *borostyán* növény vagy féldrágakó? (A tulajdonosok Heves megyében a gyógynövényről nevezték el patikájukat.) A *Kamilla* keresztnév is lehet. A fantázia (?) szülte *ezerjő* a jelentésben felidézheti a hasonló névvel nevezett borfajtát (egri név!), az ezerjófű gyógynövényt, vagy egyszerűen a *panacea* 'balzsam, gyógyír' fogalmat mint szinonimákat. Azt gondolnánk, a vallásos nevek kategorizálása egyértelmű, még kevés számú adatunkban is van azonban besorolási problémát okozó. Például a *Szent Márton Gyógyszertár*, mely az azonos nevű utcában van. A templom szentjéről nevezték el a patikát, vagy az utcáról, amely a templom patrónusáról kapta nevét? Láthatjuk, a névadás indítékának ismerete nélkül önkényes a besorolás.

3.3.2. A patikanevek között nem ritka a latin vagy görög név, sőt írásmódbeli eltérést is találhatunk egy-egy név között (VITÁNYI 2003). Anyagunkban a *Fontana*, *Mixtura*, *Panacea* idegen név. A *Rubra* mesterségesen alkotott latin névalak. A *Főnix*, az *Irisz* – bár idegen eredetüket érezzük – már meghonosodott. A négy idegen név 5,8%-a a névanyagnak, míg BÖLCSKEI (2003) az országos adatok alapján 9,2%-ot közöl.

4. A patikanevek szerkezete és nyelvi kifejező eszközei

4.1. A *gyógyszertár* ~ *patika* szinonimák közül ma a *gyógyszertár* tekinthető hivatalosnak. A köznyelvi használat megosztott (VITÁNYI 2003). Heves megyében a *patika* ~ *gyógyszertár* használata 53,6%-ot, illetve 46,6%-ot tesz ki. Más területi adatokhoz képest ez jelentős eltolódást jelent a *patika* javára. BÖLCSKEI 29,84%-ot, illetve 68,84%-ot, Veszprém megyében VARGA 33%-ot, illetve 66%-ot talált. Ez magyarázható az élő (táj) nyelvi gyakorlattal (a HMFN.-ben ez 36 : 12 = 66% : 33%).

4.2. A 69 nevet, mely alaptagként a *gyógyszertár* vagy *patika* szót tartalmazza, tulajdon- vagy köznévvvel különböztetik meg. Tulajdonnév 32 (46,8%), ebből személynév 21 (65,6%), helynév 11 (34,4%). Az utóbbiban két *-i* képzős melléknév van, a többi főnév. Köznév a determináns 37 esetben (53,6%). Ebből puszta köznév 33 (89,1%), minőségjelzős szerkezet 4 (10,8%). A jelzett szavak: állat, növény, tárgy, elvont fogalom.

4.2.1. Az alaptagot megkülönböztetheti egy elem, azaz szerkezetét tekintve kételemű név, BÖLCSKEI szóhasználatával egyszeri megkülönböztetés. Ezek száma 63 (91,3%; BÖLCSKEI: 98,1%). A megkülönböztető elem tulajdonnév 28 esetben (44,4%; BÖLCSKEI: 40,95%), köznév 35 esetben (55,5%; BÖLCSKEI: 59,05%). A köznévi eredetű determinánsokból 33 főnév (94,2%; BÖLCSKEI: 85,3%), egy melléknév, egy *-i* képzős melléknév. (E csoportba soroltam a szentek neveit, valamint a *Tuzson János* tulajdonnevet.)

4.2.2. Háromelemű, azaz kétszeres megkülönböztetést találunk 6 névben (8,7%; BÖLCSKEI: 1,9%): az *Ezüst Hárs* és az *Isteni Gondviselés* minőségjelzős, az *Aba Király*, *Dobó téri Kígyó*, *Magyar Korona*, *Mátyás Király* kijelölő jelzős szerkezetek, az *Isteni Gondviselés* pedig jelöletlen birtokos jelzős szerkezet.

A patikanevek nyelvi megoldásáról elmondhatjuk tehát, hogy a köznévi determináns a nagyobb számú, s ebből is a puszta főnév dominál. Jelentős eltérést BÖLCSKEI országos adataihoz viszonyítva a kétszeres megkülönböztetéssel rendelkező neveknél találtam.

A tulajdonnevek alkalmazása nagyszámú, változatos: klasszicista nevek, történelmi nevek, köztük helyi vonatkozású családnevek (pl. gyógyszerészek, gyógyszergyárak nevei), keresztnévek, szentek nevei.

4.2.3. Feltűnő, hogy a patikanevekben kedvelt színek csupán kétszer fordulnak elő: *Aranykígyó* és *Ezüst Hárs* (1,4-1,4 %). BÖLCSKEI (2003) a leggyakoribb nevek között említi a színeket, így az arany 91-szer (5%), az ezüst 11-szer (0,6%) fordul elő országos vizsgálatában. Veszprém megyében a jelzős szerkezetű determináns meghatározója minden esetben szín, összesen 11 név (13,5%), benne az arany hatszor szerepel (VARGA 2003).

4.2.4. Nem találtunk a Heves megyei névanyagban mondatszót (pl. *Mária segítés*), határozós vagy jelölt birtokviszonyt kifejező névtípust.

5. A nevek nyelvi vizsgálatánál a **helyesírásról** is szólnom kell. Elfogadtam és követtem a forrásokban szereplő alakokat. Ez sok esetben ellentmondáshoz is vezetett (pl. *Aranykígyó Gyógyszertár*, de *Ezüst Hárs Patika*). Elgondolkodtató: nem lehetne egységsíteni, a helyesírási szabályokhoz igazítani a patikanevek írásmódját?

6. Az alap- és a meghatározó tag viszonyát tekintve bizonyos **stilisztikai jellemzők** figyelhetők meg. Ha elfogadjuk, hogy a *patika* archaikusabb alak, akkor természetes, hogy az érzelmileg, hangulatilag pozitívabb névhez ez az utótag kapcsolódik. Például a tulajdonosról elnevezettekben is ez szerepel, még a latinositott *Rubra* név mellett is *patika* áll. Ugyancsak a *patika* uralja a helyre utalókat 8 : 3 arányban. Az új típusú növénynevek

esetében 8 : 5 az arány, ami a teljesen szubjektív névválasztás mellett a szinonimák egymással való küzdelmére is utal. Jellemző e csoporton belül, hogy az egész névanyag legjobban megterhelt neve, a *Kamilla* mellett mindkét alak előfordul (2 : 1). Az antikvítás nevei érzelmileg távolabb állók, ünnepélyesebbek, ugyanúgy, mint a heraldikából örökölt állatnevek. Mellettük a *gyógyszertár* áll. Az egyetlen kivétel (*Sólyom Patika*) helyre utaló is lehet. A fantázianevekből 5 *gyógyszertár*, ami jól illik e nevek különlegességéhez. Kilóg a sorból a *Jade Patika*, hozzá is jobban illene a *gyógyszertár*; hiszen egy ritka, idegen hangzású drágakő nevét viseli. A megszokott *márvány* és a népies *ezerjő* stílusos a *patika* utótaggal. A történelmi nevek, a vallásos nevek, a szentek nevei többségükben *gyógyszertár* alaptagúak. Érdekes a keresztnévvel alkotott patikanevek csoportja: a női nevek (*Erzsébet*, *Regina*) *gyógyszertár*-t határoznak meg, az egyetlen férfinev (*Marcell*) mellett *patika* van. Az idegen (latin) nevek mellett, ha a név szubjektív, *patika*, ha kevésbé személyes, *gyógyszertár* az elnevezés. A *Főnix* és *Irisz* szavakról azt mondtuk, már meghonosodtak – csak *patiká*-t jelölnek. A *Mixtura* és a *Rubra* személyes volta miatt *patika*, a *Fontana* és *Panacea* *gyógyszertár*. Az idegen nyelvi alakhoz a modernebb, hivatalosabb *gyógyszertár* stílusosabbnak hat, úgy látszik azonban, hogy a névválasztást a szójelentés, az érzelmi tényezők befolyásolják.

7. A névdivat fejlődését a következőkben a „Gyógyszerészek zsebnaptára 1925”, a „Gyógyszerészek évkönyve 1938”, valamint HORVÁTH (2003) feldolgozásának segítségével tudom felvázolni.

Heves megyében 1925-ben 21 településen 32 patika, 1938-ban 28 településen 41 patika, 2002-ben 46 településen 70 patika volt. 1925–1938 között két patika megszűnt, ezek neve *Magyar Korona* és *Isteni Gondviselés* volt. Az ugyanezen idő alatt alapított 11 patika közül 8 fiókpatika. A névdivat tendenciájának ábrázolása céljából vettem fel nevüket a vizsgálatba.

Az 1. táblázatból leolvasható, hogy a megye területén a névféleségek száma a privatizáció után megkétszereződött, s az új nevek részben a vallásos nevek rovására terjeszkedtek, részben az új patikák új neveket hoztak. Egészen új a (gyógy)növényről, a helyről való elnevezés, valamint a tulajdonos nevének nagy számban való megjelenése patikanévként. Bár HORVÁTH (2003) patikaneveit más szempontok szerint csoportosítja, de ugyanez a tendencia olvasható le adataiból.

Ha a vallásos és a világi nevek arányát nézzük, azt tapasztaljuk, hogy 1925-ben a vallásos nevek aránya 68,7% a világi nevek 31,2%-ával szemben; 1938-ban 73,1%, illetve 26,8%, 2002-ben pedig a 13% vallásos név mellett 87% világi nevet találunk Heves megyében. Mely vallásos nevek szerepeltek az államosítás előtti Heves megyei patikanevekben? *Isteni Gondviselés*, *Megváltó*, *Órangyal* a leggyakoribbak, ezt követik a *Szűz Mária*, *Szent Anna*, *Szent Antal*, *Szent Bernát*, valamint a *Gránátalma* nevekkkel elnevezett *gyógyszertárak*. A ma élő 9 vallásos névből csak az egri *Isteni Gondviselés* (1923 óta) és a tarnamérai *Órangyal* (1892 óta) tartotta meg nevét. Új nevek e témakörben az *Apostol*, *Kálvária*, *Remény*, s a szorosabban egyházi jellegű *Szent Demeter*, *Szent Jakab*, *Szent Márton*, *Szent Rókus*. Ezek (mint azt a 3.2.2.1. és a 3.3.1.-ben jeleztem) patrocíniumnevek, a névválasztásban így szerepet játszhatott a helyhez való kötődés, ez motiválhatta a fél évszázados antiklerikális korszak után a vallásos név választását.

Névtípus	Heves	Heves	Budapest	Vidék	Budapest	Vidék	Heves
	1925	1938	1945–1948		2001		2002
Vallásos	22	30	36	792	42	239	9
Hazafias	7	8	–	–	–	–	6
Állatnév	–	–	10	39	9	95	4
Antikvitás	2	2	3	40	1	59	4
Tulajdonos	1	1	–	–	–	–	10
Növénynév	–	–	–	–	23	230	12
Helyről	–	–	24	7	111	172	11
Fantázianév	–	–	–	–	–	–	8
Keresztnév	–	–	–	–	–	–	3
Patikai eszköz	–	–	–	–	–	–	2
Név nélkül	–	–	–	–	–	–	2
Egyéb	–	–	87	48	158	694	–
Névfélék	4	4	5	5	6	6	11
Nevek	32	41	160	928	344	1543	71

1. táblázat: A patikanevek száma a vizsgált időszakokban és területeken

A történeti nevek sorsa sem kedvező: a *Magyar Korona* Szilvásváradon 1872-től, a *Mátyás Király* Füzesabonyban 1880-tól, a *Megye Címer* Hevesen 1829-től élő patikanév. De eltűnt két *Magyar Korona* és mindkét *Magyar Király* név. A klasszikusnak mondható *Gránátalmá-t* sem használják ma. A két *Kígyó* névből csak az egri *Kígyó Patika* (1839) él, a verpeléti *Kígyó* (1868) ma a *Szent Rókus* nevet viseli.

Összefoglalóan elmondható, hogy Heves megyében igen kevés esetben tartották meg vagy vették fel újra az 1945 előtti patikaneveket a privatizáció után nevet választó patikák. Bár az e típusú nevek fogynak, a 6 név 8,45%-ával mégis a folytonosságot képviseli. Kérdéses, hogy ez a névmennyiség beváltja-e ÖRDÖG FERENC (1996) reményét: „Bízunk benne, hogy a gyógyszertárak most folyó magánkézbe adásával történelmi patikaneveink egy része (világiak és vallásos témájúak) megmenekül a teljes feledéstől.”

8. A Heves megyei mai patikaneveket megvizsgálva és összehasonlítva az előzményekkel, BÖLCSKEI (2003) országos anyagával, valamint egy dunántúli megye jellemzőivel (VARGA 2003) **tipikus és egyedi sajátosságokat** figyelhetünk meg.

8.1. A Heves megyei névanyag is tükrözi azt az általános tendenciát, mely szerint a patikák megszorodásával és elnevezésével új típusú nevek jelennek meg. Legszembetűnőbb tehát a (gyógy)növények megjelenése és élre törése a nevekben. Ugyancsak tipikus a patikák valamilyen helyről, valamint a tulajdonosról történő elnevezésének megszorodása. Jellemző a fantázianevek magas száma.

8.2. A Heves megyei névanyagban feltűnő az „egy patika – egy név” jelensége. Ezért a névanyag gazdag és változatos, noha az egyszerűsége törekvésnek több jele van,

például a tulajdonnévről történő elnevezés magas aránya vagy a nyelvi megoldásokból a kételemű, főnévi determinánsú jelzős szerkezetek alkalmazása. Feltűnő a patikanevekben gyakori színelnevezések hiánya. Nem jellemző az idegen név használata sem.

A hagyományápolás megjelenését látom a hagyományos nevek, névtípusok továbbélésében, a helyi vonatkozású nevek adásában és a *patika* közszó nagyobb arányú használatában. A kisszámú vallásos név is tipikusan egyszerű, régi patikanév, a szentek nevei – egy kivétellel – patrocíniumnevek. Az új típusú növénynevek között egy van, mely nem honos a vidéken: a *cédrus* (ha nem a tuja népi neve!).

HORVÁTH DÉNES dolgozatának (2003) elsődleges célja, hogy felhívja a figyelmet neves gyógyszereszekre, akikről a gyógyszerészi hagyományokat követve érdemes lenne több patikát elnevezni. Heves megyében két ilyen patika van: a gyöngyösi *Richter Gyógyszertár* és a csányi *Tuzson János Patika*.

9. Egy megye új gyógyszerertárainak neveit megvizsgálva több tanulságot vonhatunk le. A legáltalánosabb tapasztalat a patikanevek helyesírásának kialakítása, illetve ennek szükségessége. A névtudomány e megye névanyagában is tapasztalhatja azt a jelenséget, melyről a Veszprém megyei patikanevek vizsgálatakor szóltam: a népesség műveltségének megváltozását. Célszerű lenne egy, a mai műveltségi szintet tükröző tipizálási rendszert kidolgozni. Talán egy „klasszikus” vagy „hagyományos patikanevek” elnevezésű kategóriába lehetne sorolni mindazon neveket, amelyeknek eredete ma már – klasszikus műveltség híján – nem ismeretes a névadók előtt (heraldika, antikvitás, egyháztörténet stb.). Mindenképp szükséges a névadás indítékát felkutatni – egyébként félrevezetőek lesznek adataink.

Dolgozatomban Heves megye anyagát BÖLCSKEI ANDREA (2003) országos eredményeivel, valamint a magam (VARGA 2003) Veszprém megyei vizsgálatával vettem össze. BÖLCSKEI óriási munkát végzett, de a budapesti adatok – sajátos helyzetüknél fogva – módosítják az eredményeket. Nagyon jól tükrözi ezt HORVÁTH DÉNES munkája, aki szétválasztotta az országos adatokat vidékiekre és budapestiekre. Úgy látom, ha egy-egy megye, esetleg nagyobb tájegység adatait külön vizsgáljuk, több olyan ismeretet nyerünk, amivel nemcsak kiegészíthetjük az adott területről nyelvi, névtani ismereteinket, hanem más tudományágak is (különösen a művelődés- és helytörténet) jól felhasználhatják azokat.

Hivatkozott irodalom

- BENYUS ANITA szerk. 2002. *Egészségügyi és gyógyszerészeti szaknévsor*. Budapest. 60–1.
- BÖLCSKEI ANDREA 2003. Gyógyszertárneveink ma. *Névtani Értesítő* 25: 218–24.
- HMFN. = *Heves megye földrajzi nevei*. 1. PAPP LÁSZLÓ – VÉGH JÓZSEF szerk. 1970. MNyTK. 125, 2. PAPP LÁSZLÓ – VÉGH JÓZSEF szerk. 1975. MNyTK. 144, 3. ÖRDÖG FERENC – PAPP LÁSZLÓ – VÉGH JÓZSEF szerk. 1980. MNyTK. 145, 4. BALOGH LAJOS – ÖRDÖG FERENC szerk. 1988. MNyTK. 181. Budapest.
- DR. HORVÁTH DÉNES 2003. A magyarországi közforgalmú gyógyszerertárak elnevezése. *Gyógyszerészet* 175–7.
- KOSITSÁNSZKY OTTÓ – KARLOVSZKY GEYZA szerk. 1925. *Gyógyszerészek zsebnaptára az 1925-ik évre*. Budapest.
- KOSITSÁNSZKY OTTÓ – LÖCHERER TAMÁS szerk. 1938. *Gyógyszerészek évkönyve az 1938-ik évre*. Budapest.

Matáv telefonkönyv 2003. Heves megye.

ÖRDÖG FERENC 1981. A patikanevek keletkezésmódja. In: HAJDÚ MIHÁLY – RÁCZ ENDRE szerk., *Név és társadalom*. MNyTK. 160. Budapest. 235–9.

ÖRDÖG FERENC 1996. Eltűnt patikaneveink nyomában. *Pannon Tükör* 55–8.

SZARVASHÁZY JUDIT szerk. 1998. *Gyógyszerészi almanach 1998*. Budapest.

VARGA MÁRIA 2003. Új patikaneveink. *Névtani Értesítő* 25: 214–8.

VITÁNYI BORBÁLA 2003. Reménységtől – Szimpatikáig. Gyógyszertárnevek régen és ma. In: HAJDÚ MIHÁLY – KESZLER BORBÁLA szerk., *Köszöntő könyv Kiss Jenő 60. születésnapjára*. Budapest. 727–31.

VeMFN. 1–4. = BALOGH LAJOS – ÖRDÖG FERENC szerk. 1982, 1987, 1991, 2000. *Veszprém megye földrajzi nevei* 1–4. MNyTK. 156, 171, 186, 194. Budapest.

VARGA MÁRIA

MÁRIA VARGA, **New pharmacy names in Heves county**

In the present paper the author gives an onomastic analysis of new pharmacy names of Heves county by calling attention to the appearance of new name types, the presence of Palóc dialectal features in the name forms, and the existence of a wide range of typical name giving practices. The author compares her results with those of a nation-wide survey carried out by Andrea Bölcskei and with those of her own research done some years ago in Veszprém county. Relying on a study by Dénes Horváth the author also identifies the differences in name giving practices adopted in Budapest and in the country. In relation to pharmacy names possible motivational factors and fashion trends in name giving practices are presented in the paper; furthermore, stylistic and orthographic problems of the name forms are also discussed.